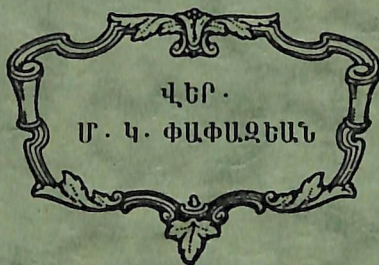

9168

ԵԹԷ ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՆԱՅԻ

1938

281.69

Կ - 31

Lofty H. Levonian
A Token of Friendship

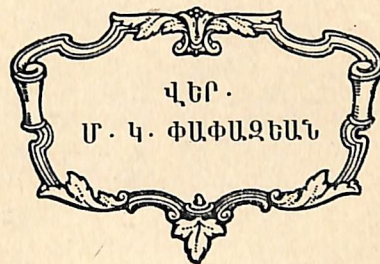
The Author

Feb. 16 1939
Fresno, Calif.

281.69
4-31

04 NOV 2009
1938

ԵԹԷ ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՆԱՅԻ

18975

ՊՕԶԱՃԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

BOZART PRESS

LOS ANGELES, CALIFORNIA

1938

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Քալիֆորնիոյ Հայ Աւետարանական Միութեան երեսուներորդ տարեկան ժողովին մէջ նառ մը կարդացուեցաւ որ, բազում ունկնդիրներու խնդրանքին համեմատ եւ մի քանի բարեկամներու ձեռնտութեամբ, ահա գրքի ձեւով լոյս կը տեսնէ:

Նիւթը կենսագրական բնոյթ ունի: Ատով կը բացատրուի անձնական դերանուան յանախակի գործածութիւնը: Գրութիւնը առանց ռեւէ փոփոխութեան կը հրատարակուի:

Հեղինակը ջերմապէս կը մաղթէ որ իբր գիրք ընթերցողներու ներշնչիչ ըլլայ որպէս իբր ուղերձ ունկնդիրներու եղաւ:

Մ. Կ. Փ.

Սեպտեմբեր 15, 1938
Fresno, California

28 AUG 2013

9168

(64036.67)

2473-2002

ԵԹԷ ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՆԱՅԻ

Եթե Աստուած բարեհաճէր ժամանակի անիւները կէս դար յետաշրջելով զիս կեանքիս դարունին վերադարձնել, եղական շնորհը ընդունելէ առաջ պիտի համարձակէի պայման առաջարկել որ ինծի թոյլ տար յիսուն տարիներու կուտակեալ փորձառութիւնը հետս տանիլ: Առանց ատոր չպիտի ուզէի անգամ մը եւս երիտասարդանալ: Քանզի սոսկ վերջստին ապրելու պատեհութիւն մը—ինչ որ աստուածաբանք Second Probation պիտի կոչէին—պարզ կրկնումը պիտի ըլլար արդէն իսկ ասրուած կեանքին: Իսկ եթէ կարելի ըլլար տարիներու ձախողանքներէն եւ յաջողութիւններէն, վրիպումներէն եւ առաքինութիւններէն ստացուած իմաստութեամբ զգեստաւորեալ վերադառնալ մեկնակէտիս, այն ատեն պիտի յուսայի ապրելու երկրորդ պատեհութենէս դուրս դալ աւելի բարի մարդ մը եւ աւելի օրհնեալ գործիչ մը: Կը կասկածիմ թէ իմ պայմանս մերժելի է, չկրնար ընդունուիլ: Եղածը ե-

դած է եւ չկրնար չեղեալ համարուիլ: Կարելի չէ ապրուած կեանքի մը գիտակցութեամբ սկսիլ դեռ ապրուելիք կեանք մը: Ուստի ինծի կը մնայ անցեալէն գանձուած սրտի իմաստութիւնը բաժնել բարեկամներու հետ որոնց կեանքին մեծագոյն մասը ապագայ է այսօր:

ՅԻՍՈՒՆ տարի առաջ ներկայ ամսուան մէջ եէյլ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ ուսանողական կեանքիս երկրորդ տարեշրջանը կ'աւարտէի, որմէ տարի մը յետոյ ընթացաւարտ եղայ: Ընթացաւարտութեանս օրէն իվեր վեց եկեղեցիներու մէջ պաշտօն վարած եմ. այսինքն՝ չորս ամիս՝ Congregational Church, North Bend, Nebraska; երկու եւ կէս տարի՝ First Congregational Church, Rowley, Mass.; տասնեւհինգ տարի՝ Հայիկ Աւետարանական Եկեղեցին, Այնթապ, Կիլիկիա. վեցուկէս տարի՝ Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, New York, N. Y.; գրեթէ քսանեւչորս տարի՝ Պանդխտաց Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Fresno, California, որու ընթացքին մէջ նաեւ մէկ տարի (1936) Հայ Երեցական Եկեղեցին, West New York, N. J.

Երբ քառասուն եւ ինը տարիներու չըր-

ջանը աչքիս առջեւէն տողանց կ'ընէ, անոր մէջէն երեք տեսակ բաներ դուրս կը ցցուին, —բաներ ըրած եմ կամովին կամ դատումի վրիպմամբ զորոնք պարտէի չընել. իբր արդիւնք անգիտութեան կամ կարճատեսութեան զանց ըրած եմ բաներ զորոնք պիտի ընէի՝ եթէ այսօրուան լոյսը ունենայի. վերջապէս բաներ ալ զորոնք պիտի ուզէի նոյնութեամբ այսօր երկրորդ անգամ ընել: Մէն մի տեսակէ նմոյշներ տանք:

Ա.

*

ԱՂՕԹԱՐԱՆԻՆ փողոցին մէջ մէկ քառակուսի անդին անկիւնը դեղարան մը կար: Անախորժ լուրեր կը չըջէին որպէս թէ հող ոգելից ըմպելիք կը ծախուի (հարկաւ գաղտագողի) եւ բաղդախաղ տեղի կ'ունենայ: Եւ արգարեւ ցերեկ եւ գիշեր մտնող ելլող բազմութեան մէջ դէմքեր կը նշմարուէին որոնք ո՛չ հիւանդի ո՛չ ալ դեղագիր չինել տուող մէկու կը նմանէին: Տեղւոյն մէջ թատրոն կամ զուարճութեան արտօնացեալ ռեէ վայր չկար, հետեւապէս դեղարանը իր անհատական հանգամանքներուն անհամեմատ աստիճան հրապուրիչ կեդրոն մը դարձած էր այլապէս հանդարտ եղող հա-

սարակութեան մը մէջ: Ուստի եղբակացու-
ցի թէ անկիւնը բոյն ապականութեան է եւ
երիտասարդ քայլերու առջեւ որոգայթ մը:
Ի՞նչ ընել պէտք էր: Միթէ թողո՞ւլ որ
գործերը այդպէս ընթանային մինչեւ օր մը
ներքին փտութիւնը գարշահոտութեամբ
պայթէր: Ամենեւին ո՛չ: Ամէն երիտասարդ
կղերականի երակներուն մէջ միջին դարու
նաչակիրներու արիւնէն կաթիլներ կը չըր-
ջին: Ահա՛ հերոսանալու առիթ մը: Ուստի
Կիրակի առաւօտ մը եկեղեցիին բեմը իր
բերանը բանալ բարեհաճեցաւ. ընկերու-
թեան բարեկարգիչի հովեր առնելով խօսե-
ցաւ. ըմպելիքի ապօրինի առուտուրին եւ
արբեմովութեան դէմ եւ վարագուրեալ պա-
տուհաններու ետին զետեղուած բազմաթիւ
սեղաններուն դէմ խօսեցաւ: Շանթի
տպաւորութիւնը գործեց քարոզը: Անուն-
ներ չտրուեցան. բայց տպաւորութիւնը
այնքան ցնցիչ եղաւ որքան եթէ մարդու եւ
խանութի անուններ խօսուած ըլլային: Քա-
րոզը ստուգապէս այն օր եւ յաջորդ եօթնեա-
կին մէջ ամէն օր, Ամերիկեան բարբառով,
town talk եղաւ:

Եւ հետեւա՞նքը: Երբ յուզման ժամերը
անցան եւ գնահատողներու եւ քննադատող-
ներու ձայներ լռեցին, բեմբասացին սրտին
ծալքերուն տակ կասկած մը սողոսկեցաւ թէ

պերճախօս քարոզը չարածնունդ արարած
մըն էր թերեւս: Օգուտ մը չերեւցաւ, իսկ
վնասներ սկսան գլուխ վերցնել: Գինեմով-
ներ եւ խաղամովներ չապաշխարեցին: Դե-
ղարանը իր սովորական ընթացքը շարու-
նակեց: Տնօրէնը եւ իր ազգականներ՝ ո-
րոնք արդէն կրօնասէր չէին, հիմայ եկեղե-
ցիէն աւելի եւս ուժացան: Միակ բարիքը
սա էր որ քարոզիչը դաս մը առաւ: Հաս-
կըցաւ թէ՛ ամպիրոնին ետեւ, իբր թէ բերդի
մը մէջ պատասպարեալ, հանրային չարիքի
մը դէմ բացագանչել կե՛ղծ արիութիւն եւ
յայտնի երկչոտութի՛ւն է. թէ արիութիւնը
այն է որ մեղաւորին քովը երթալով անձամբ
իր մեղքին չուրջ իրեն խօսիմ, եւ զինք ի բա-
րի ճանապարհ առաջնորդեմ:

Եթէ կարենայի կեանքս անգամ մը եւս
ապրիլ՝ աճալարարութեան, անմտութեան
եւ աժան դիւցազնութեան պտուղը եղող
քարոզը երբէք չպիտի խօսուէր: Աստուած,
սակայն, չարիքին մէջէն ինք բարիք մը հա-
նեց: Անով սորվեցուց ինչ որ ուրիշ կեր-
պով չէի կրնար սորվիլ թէ ամպիրոնին ետե-
ւէն տեսանելի կամ անտեսանելի ժողո-
վուրդին քար նետել՝ քրիստոնէի գործ չէ.
բարոյապէս վատ եւ հոգեւորապէս տխմար
արարք մըն է:

* *

Ա.Հ.Ա. երկու հոգիէ բաղկացեալ ընտանիք մը, այր եւ կին, երկուքն ալ հաղորդական անդամներ: Մեր պատմութեան նիւթը այրն է: Բարի եւ բարեպաշտ անձ մը, միանգամայն բնաւորութեամբ բժախընդիր եւ դիւրազգած: Անոր հետ չուտով բարեկամացանք եւ իր մէջ եկեղեցիին հանդէպ ջերմ նախանձաւորութիւն եւ սէր դրտանք: Օր մը մեր ականջը հասաւ թէ Տիար Յակոբ Կիրակոսեան (այդ անունը տանք) հովիւին մէկ խօսքէն կամ արարքէն վշտացած է: Քանի որ մեր խիղճը այդ մասին մաքուր էր, ժամանակ մը աննկատ ըրինք տարածայնութիւնը: Բայց երբ մարդուն Կիրակիէ Կիրակի բացակայութիւնը շատե՞րէ նկատուեցաւ՝ որ նոյն իսկ իր կնոջը անընդհատ ներկայութեամբը աւելի եւս կը շեշտուէր, խնդիրը անխուսափելի եւ անյետաձգելի կերպարանք առաւ եւ ստիպուեցանք զայն ձեռք առնել: Հոգաբարձութեան կողմէն մասնախումբ մը մարդուն տունը այցելութեան գնաց կրկին եւ կրկին: Երկար ամիսներէ եւ բազում խօսակցութիւններէ ետքը վերջապէս կարելի եղաւ մարդը ետ բերել աղօթարանը, որով ամէնս ուրախացանք, մանաւանդ կենակիցը որ բո-

լոր միջոցին եկեղեցւոյն կողքին կայնած էր ընդդէմ իր ամուսինին: Եւ մարդը՝ երբ դարձաւ եկաւ, բոլոր սրտով եկաւ: Տարիներ ետքը եկեղեցին ինքզինք պատուեց անոր սարկաւազի պաշտօն տալով:

Յիշողութենէս ջնջուած է անոր գայթակղութեան իսկական առիթը: Վստահաբար անձս անպարտ էր, եւ միջադէպին առիթը ինչ ալ ըլլար, իրական պատճառը եղբօրս դիւրազգած բնաւորութիւնն էր: Բայց յուշատետրս մէկ բան արձանագրած է ուր երկար տարիներու հեռաւորութենէն ետ նայելով անձս կը դատապարտեմ, — սա թէ ես մարդը հաշտութեան կեցուածքին բերելու համար անձնական աշխատանք բաւականաչափ չթափեցի: Շեշտը անձնական բառին վրայ է: Պաշտօնական աշխատութիւն անթերի չափով թափուեցաւ. բայց անձնական ջանքի մէջ թերացայ: Այդ օրուան տրամաբանութիւնս սապէս էր: «Այս եղբայրը յանիրաւի բարկացած է: Ինծի դէմ գանդատը հիմ չունի: Բացատրութիւն մէկ երկու անգամ տուի. հերիք չէ՞: Մեծ մեքենային վրայ է ձեռքս որ անբաժան ոյժ եւ ժամանակ կը պահանջէ, եւ չեմ կրնար ասանկ չնչին իրարանցումի մը ոյժ ըստ պահել: Մանաւանդ թէ մտատանջուելու պէտք չկայ: Եկեղեցիին անիւները ողորկ

արագութեամբ կը դառնան: Մարդը, որ-
քան ալ վիրաւորուած ըլլայ, չկրնար ա-
սանկ եկեղեցի մը փոխանակել մի ուրիշի
հետ: Ուշ կամ կանուխ պիտի ետ դայ»:
Մարգարէութիւնս ուղիղ ելաւ: Մարդը ետ
եկաւ, եւ լա՛ւ եկաւ: Բայց ո՛չ թէ շնորհիւ
իմ հովուական հոգածութեանս: Իբր քա-
րողիչ պարտքս կատարեցի աղօթարանը
ունկնդիրներով լեփլեցուն պահելով. իբր
պաշտօնեայ եկեղեցիին՝ մեքենան լարուած
պահելով. իբր ատենապետ հոգաբարձու-
թեան՝ հաշտարար մասնախումբեր առաքե-
լով. բայց իբր ընտանիքին հովիւ, իբր վըշ-
տացեալ եղբօրս մեծ եղբայրը, իբր անոր
հոգիին պահապանը, պարտքս, լեցուն
պարտքս չկատարեցի: Անձնական ջանքի
մէջ թերացայ, — ահա՛ ինչ որ չեմ կրնար
մոռնալ: Եթէ կեանքս կարենայի անգամ
մը եւս ապրիլ, Տիար Յակոբ Կիրակոսեանի
կնճիւր աւելի կանուխէն կը լուծուէր, եւ
տարբեր միջոցով կը լուծուէր: Այն ատեն
չտեսայ, այսօր կը տեսնեմ:

* * *

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ մէջ հոգեւոր արթնութիւն
մը ծայր տուաւ: Ամէն օր ժողովներ կ'ընէ-
ինք: Յաճախողները բազմացան: Ներսը
եւ դուրսը եռանդ մը բորբոքեցաւ: Հին

հաւատացեալներ խոստովանութեան եւ
անձնուիրման նոր աղօթքներ կ'ընէին. իսկ
ոչ-հաւատացեալներու շարքէն գոնէ մի քա-
նի հոգի ապաշխարութեան եւ հաւատքի ա-
պացոյցներ տուին: Յայտնապէս Սուրբ
Հոգին եկեղեցիին այցելութեան եկած էր,
— ճիշդ այն բանը որուն համար կը բաղձա-
յինք եւ կ'աղօթէինք: Եւ բնականաբար
կ'ականջալէի թէ եկեղեցին բովանդակ՝ պաշ-
տօնական մարմիններէ սկսեալ ցյետին ան-
դամ, պիտի ցնծային եղական երեւոյթին
համար եւ հովիւին պիտի աջակցէին որպէս
զի սկսուած բարի գործը ի կատար հասնէր:

Այդպէս չեղաւ: Ազդեցիկ անձնաւորու-
թիւն մը իմաց տուաւ թէ յաճախակի եւ
արտասովոր ժողովները իրեն անախորժ կը
թուին, եւ կը փափաքէր որ եկեղեցին պաշ-
տամանց սովորական ընթացքին դառնայ:
Մարդուն հետ առանձին տեսակցութեան
միջոցին իրեն ըսի թէ միշտ այնպէս ըմ-
բընած էի թէ ինքը հոգեւոր արթնութեան
հաւատացող եղբայր մըն է. եւ աղաչեցի որ
անձամբ դայ եւ անցուդարձը աչքովը տես-
նէ. եւ եթէ տեսնելէ ետքը դատէ թէ երե-
ւոյթը արժէքաւոր չարժում մը չէ՝ այն ա-
տեն դադրեցնենք ժողովները: Չեկաւ: Ու-
րիշ պաշտօնեայ մը մէկ անգամ եկաւ. եւ
թէպէտ առարկելի բան մը չգտաւ, ո՛չ ալ

հետաքրքրուեցաւ: Եւ յետոյ գաղափար
յայտնեց թէ Հոգեւոր Արթնութեանց մէջ
ինքը մեծ արժէք մը չճանչնար, մանաւանդ
թէ անիմատուն պիտի ըլլար յարատեւել
ի հեծուկս եղբարց ոմանց ընդդիմութեան:
Որովհետեւ, շարունակեց բացատրել, եկե-
ղեցիին շահուն չնպաստեր խոշոր հոգեւոր
տուրք տուող մարդու մը կամ մարդոց
նուէրէն զրկուիլ:

Սուր երկսայրաբանութեան մը ճանկե-
րէն բռնուեցայ: Կա'մ ժողովները շարու-
նակել՝ ահնկալելով եղբարց ոմանց անհա-
մակիր կեցուածքը եւ թերեւս եկեղեցւոյ
եկամուտի կրճատում, եւ կա'մ ժողովները
գաղբեցնել՝ Սուրբ Հոգին տրամեցնելու
պատասխանատուութիւնը ժողովին վրայ
բեռցնելով: Կամքս տկարացաւ: Երկչո-
տութենէ բռնուեցայ: Դիւրին ճամբան
ընտրեցի: Անձէս ամչնալով եւ Աստուծոյ
առջեւ գլխիկոր կը խոստովանիմ մեղքս:
Պարտուած մարդ մը եղայ: Պաշտամունք-
ներուն վերջ տուի: Ահա՛ հովուական կեան-
քիս սեւագոյն գրուագներէն մէկը: Մեղքս
չատոնց ներուած է Աստուծմէ. բայց մեղ-
քին յիշատակը սրտիս մէջ թաւմ կը մնայ
եւ կը թուի թէ հետս գերեզման պիտի եր-
թայ:

Եթէ հարցուի՝ ուրեմն երկընտրանքին

առաջի՞ն ծայրը արդեօք պարտէի ընտրել:
Կը պատասխանեմ՝ Ո՛չ: Շիտակ գործեցի
առաջինը չընտրելով: Այդ պարագաներու
տակ զուտ յամառութիւն պիտի ըլլար ժո-
ղովները շարունակել: Քանզի Աստուծոյ
մարդը չկուիր՝ կ'ըսէ սուրբ խօսք մը. եւ
Սուրբ Հոգին կռիւի միջոցորտին մէջ չկըր-
նար գործել: Ուրեմն ի՞նչ պարտէի ընել:
Հարցումին պատասխանը այն օր չափով մը
գիտէի՝ այսօր աւելի մեծ չափով գիտեմ:
Ինչ որ ատենին չէի ուզեր տեսնել՝ հիմայ
պայծառ կը տեսնեմ: Երկսայրաբանութիւ-
նը երկընտրանք չէր՝ որպէս ատենին կը
կարծէի, եռընտրանք մըն էր: Ճամբայ մը
կա'ր. ուղիղ ճամբայ մը: Արդարեւ մէկ
հատ քրիստոնէական ճամբան: Պարտէի
հովուութենէս հրաժարիլ. եւ իսկական
պատճառը տալով հրաժարիլ. եւ քաղցր ու-
գիով հրաժարիլ. եւ յետս չկոչելու պայմա-
նով հրաժարիլ: Այդպիսի քայլ մը Քրիս-
տոսի սիրտը պիտի զոհացնէր, թերեւս ե-
կեղեցիին հոգեւոր օրհնութեան նոր խողո-
վակ մը պիտի բանար. անտարակոյս ինծի
հոգիի նոր ազնուացում մը պիտի բերէր:

* * *

NEAR EAST RELIEF աշխարհածա-
նօթ բարեսիրական հաստատութիւնը 1915-ի
եղեռնէն ի վեր Մերձաւոր Արեւելքի երկիր-
ներուն մէջ Հայութեան փրկիչ եղած է:
Այսօր ողջ եղող բիւրաւոր Հայեր անոր կը
պարտին իրենց սոսկ գոյութիւնը: Իր ծը-
նունդի օրէն ի վեր նա սիրտս հրապուրած,
նաեւ ոյժս եւ ժամանակս գրաւած է: Անոր
կամաւոր գործիչ մը ըլլալ ուխտեցի: Խա-
ղաղականի ծովափանց երեք նահանգներուն
մէջ եւ երկու ուլիէաններուն միջեւ տարած-
ուող բազում նահանգներու մէջ բիւրաւոր
մզոն ճամբորդելով անոր համար բեմական
եւ դրամական պայքարներ մղեցի, որոնք
արդիւնաւորուեցան Ամերիկայի մէջ Հայա-
նպաստ հանրային կարծիք մը ստեղծելով,
նաեւ ընկերութեան գանձին մէջ հարիւր
հազարաւոր տալերներ դնելով: Ի սէր ար-
դարութեան պարտիմ ըսել թէ աշխատու-
թիւնը իմ կողմէն սիրոյ ծառայութիւն մ'էր
որու փոխարէն ո'չ թոշակ, ո'չ իսկ ճանա-
պարհածախս ստացած եմ,—ինչ որ կարելի
եղաւ շնորհիւ իմ եկեղեցիիս՝ որ երկար բա-
ցակայութեանցս միջոցին յօժարեցաւ ամ-
սաթոշակս շարունակել, ճանապարհա-
ծախսս ալ վճարել:

Թուականէս 11 տարի առաջ ընկերու-
թեան ներկայացուցիչները նորէն եկան դրամ
հանգանակելու, այս անգամ ի նպաստ Ալէք-
սաարոպոլի երկրաշարժին աղէտեալնե-
րուն: Անմիջապէս Հայերէ բաղկացեալ
նպաստահաւաք մասնախումբ մը կազմուե-
ցաւ: Հիմնական սկզբունք ընդունեցինք
պայքարը կարճ ընել, եւ հանգանակութեան
դաշտ ընել միայն Հայութիւնը՝ սա հասկը-
ցողութեամբ թէ երբ Հայկական հանգանա-
կութիւնը վերջանար՝ այն ատեն Ամերիկ-
եան տեսուչը ինքը պիտի դիմէր աւելի ըն-
դարձակ հասարակութեան: Ամբողջ հան-
գանակութեան զուամարը եղաւ \$31,532.90
որուն Հայերս տուինք \$18,500: Նիւ Եօքքի
կեդրոնը այս տարապայման յաջողութենէն
խիստ զգացուած՝ ի լուր Ամերիկայի ծա-
նոյց թէ Ֆրէզնօ քաղաքը իր բնակչութեան
համեմատութեամբ մեծագոյն նուիրատուն
եղած է բոլոր Ամերիկայի մէջ, որով կը
չահէր The Golden Rule City of the United
States պատուանշանը եւ անոր կցուած մըր-
ցանակը: Ուստի քաղաքը իրաւունք ստա-
ցաւ իր քաղաքացիներէն մէկը նշանակել
Golden Rule Ambassador որ ընկերութեան
ծախքով աշխարհի շրջանը պիտի ընէր:
Բնածին 37 եւ օտարածին 10 քաղաքացինե-
րէ բաղկացեալ ընտրողական մարմին մը

չորս թեկնածուներու քուէ տուաւ: Երրորդ քուէարկութեան վախճանին միայն երկու անուններ մնացին, ես եւ ուրիշ հովիւ մը: Մէկ քուէով ես յաղթուեցայ, եւ մրցակիցս ընտրուեցաւ: Տարիներով Հայութեան ճիշտագոյն ծառայած Հայ մը պարտուեցաւ, եւ բնաւ երբէք Հայով չհետաքրքրուած անձ մը քուէի կոյր օրէնքով ընտրուեցաւ, — ա՛յս էր մերկ եղելութիւնը:

Իբր պարտուած թեկնածու ինծի վիճակեցաւ չորս-օր յետոյ—Մայիս 24, 1927—Ֆրէզնոյի «Ոսկեղէն Կանոնի Դեսպան»ը հրատարակել եւ ներկայացնել չքառեղանի մը շուրջ (որուն ծախքն ալ Հայկական դըրամով հոգացուած էր): Կշռուած բառերով եւ քաղաքավար սոճով ուղերձ մըն էր խօսածըս: Ուշիմ ունկնդիրը, սակայն, անոր մէջէն վշտի եւ բողոքի բարակ ձայն մը պիտի կարենար լսել: Բարկացէք եւ Մի' մեզանչէք՝ կ'ըսէ Գիւրգը: Այդ պարագաներու տակ բարկանալու իրաւունք ունէի ես, բայց մեղանչելու իրաւունք չունէի: Յուսախաբութիւնս հասկնալի էր, բայց սրտնեղութիւնս, որքան ալ թեթեւ, ներելի չէր: Մեծանձնութեան, լայնասրտութեան, ներողամտութեան, ասպետութեան վեհ մակարդակը պարտէի բարձրանալ: Rather be a good loser than a bad winner՝ կ'ըսէ

առածը: Ես չկրցայ ըլլալ բարի պարտեալ մը: Ու վրիպեցայ: Ոտքս սահեցաւ: Ինկայ: Այն օրէն ի վեր սրտիս մէջ կսկիծ կայ՝ ո՛չ թէ մրցանակը կորսնցնելու համար, հապա աղնուութիւնը զոհելու համար: Հարիւր անգամ խիղճս ըսած է՝ Ո՛հ թէ այդ ուղերձը չխօսուած մնար:

Այդ օրուան վրիպումը անձիս դարձեալ օգտակար եղաւ: Դաս մը սորվեցայ: Թանկ գին վճարելով սորվեցայ, բայց սորվեցա՛յ: Սորվեցայ թէ եթէ մարդ մը անիրաւեալ, զրկեալ, իրաւագուրկ եղած պահուն իր հոգիին մէջ չթթուի, իր սրտին մէջ չդառնանայ, լեզուով կամ գրիչով բարկութեան չգրգռուի, հապա ներողամտութեան, լայնասրտութեան, վեհութեան, հոգեկան աղնուապետութեան գետնին վրայ ինքզինք պահէ, փառաւորագոյն յաղթանակը իրն է: Եւ տեսայ որ ինծմէ առաջ Պօղոս անուն քրիստոնեայ մը ճիշդ այդ բանին փորձը առեր է: Քանզի կ'ըսէ՝ «Արդարեւ բոլորովին յանցանք մըն է այս ձեր մէջ, որ իրարու հետ դատ ունիք: Ինչո՞ւ մանաւանդ դուք անիրաւութիւն չէք կրեր. ինչո՞ւ մանաւանդ դուք զրկանք չէք քաշեր»:

2473-2002 (64036-67)

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ մեղքերու այսչափ
թուումը բաւ համարելով, այժմ կը յառա-
ջանամ արարքներու ուրիշ դասու մը որոնք
զանցառութեան մեղքեր կոչուելու չափ ա-
հաւոր չեն, զորոնք սակայն՝ եթէ այսօր-
ուան իմաստութիւնը ունենայի, պիտի ընտ-
րէի ընել: Անոնք խղճի խայթ չեն պատճա-
ռեր, բայց ըսել կուտան՝ «Երանի թէ ըրած
ըլլայի»:

* * *

Դաստիարակութիւնս առաւելապէս
դասական եղած է: Ծրագրին մէջ լեզուա-
բանական դասեր խիստ խոշոր կոտորակ մը
կազմեցին: Հին վեց լեզուներ—Թրքերէն,
Հայերէն (Գրաբար եւ Աշխարհաբար), Անգ-
ղիերէն, Երբայեցերէն, Յունարէն, քիչ մը
Ասորերէն,—ստիպուեցայ, յաւէտ ջանացի,
ուսանիլ: Եւ բնական գիտութեանց շատ
քիչ ժամանակ տրուեցաւ: Բնագիտութիւն,
Տարրաբանութիւն, Երկրաբանութիւն,
Հանքաբանութիւն, Ատոեղագիտութիւն,
Մադեմագիք՝ Գոլէճի չորեքամեայ դասըն-
թացին մէջ էին եւ ինծի դասաւանդուեցան.
բայց ասոնց ո՛չ մէկը հարեւանցի ծանօթու-
թենէ անդին բան մը բերաւ ինծի: Բուսա-
բանութիւնը ցանկին մէջ բնաւ չկար: Ուս-
տի բնական գիտութեանց լաւ ճաշակ մը
չկրցայ առնել, եւ զայս դաստիարակու-

թեանս մէջ մեծ պակաս կը համարիմ: Եթէ
կարենայի յիսուն տարի երիտասարդանալ,
լեզուաբանութեան՝ նուազ, գիտութեան՝
առաւել, ժամանակ պիտի ընտրէի տալ:
Եւ բնական գիտութեանց մէջ նախընտրու-
թիւնս պիտի ըլլար Կենսաբանութիւն, որ
մեր օրով, գոնէ արդի իմաստով, գիտու-
թիւն մը չէր իսկ:

* * *

ՔԱՐՈՉՁՍԱԿԱՆ կեանքս սկսայ Կիրակի
օրուան քարոզը գրելով: Ամբողջութեամբ
կը գրուէր, միայն թէ ձեռագիրը ինծի հետ
բեմը չէր երթար, տունը կը մնար: Այդ-
չըջանը երեք տարի տեւեց: Յետոյ գրելը
ձգեցի, եւ սկսայ անգիր քարոզել զոր ցայս-
օր կը շարունակեմ: Անգիր կամ առանց
գրութեան բառը «առանց պատրաստու-
թեան» իմաստով չգործածուիր: «Յանպատ-
րաստից»—տառական իմաստով — չեմ խօ-
սիր: Քարոզը կը պատրաստուի՝ խղճմտօ-
րէն եւ խնամով, բայց չգրուիր, եւ առանց
գրութեան կը խօսուի՝ առջեւ ունենալով
միայն կմախք մը մէկ էջ թուղթի վրայ:
Երբ ետ կը նայիմ, խորապէս կը ցաւիմ որ
քարոզը գրելու սովորութենէս հրաժարած
եմ եւ վերսկսիլ ա՛լ անկարելի է: Առաջին
տարիներուս ձեռագիրներէն այսօր մէ՛կ
հատ ձեռք ձգելը մեծ բարեբաղդութիւն պի-
տի համարէի: Աւա՛ղ, թրքական արհա-

ւիրքի մը միջոցին վառարանի մը կեր եղան ամէնը:

Բեմբասացութիւնը երեք աւագ ձեւեր ունի: (Ա) Քարոզը խնամով պատրաստել՝ գրաւորապէս կամ առանց գրելու, եւ բեմէն խօսիլ առանց գրութեան: (Բ) Քարոզը տառականապէս գրել եւ ձեռագիրը կարդալ բառ առ բառ: (Գ) Քարոզը չգրել, եւ այլապէս ալ չպատրաստել, եւ Սբ. Հոգիին ներշնչումին վստահելով յանպատրաստից խօսիլ: Խիստ զարգացեալ ժողովուրդներէ ոմանք երկրորդ ձեւը կը սիրեն, եւ ընտիր կերպ մըն է: Իսկ երրորդ կերպին վրայ բարի բան մը չկրնար ըսուիլ: Խօսելու ամենէն խղճալի, նաեւ ամենէն անխիղճ, կերպն է: Անոր բուն անունը պերճախօսութիւն չէ, հապաւ դատարկարանութիւն: Նա ունկնդիրին գլուխը կը ծեծէ: Սբ. Հոգին կ'անարգէ: Խօսողը իմացականապէս եւ բարոյապէս կը մեռցէ: Այդպիսի քարոզիչ ունեցող եկեղեցիին պէտք է ւիսոսալ:

Եթէ քարոզչական քեանքս վերսին ապրելու շնորհքը ինծի տրուէր, առաջին սովորութիւնս պիտի շարունակէի ցվերջ: Եւ երիտասարդ քարոզիչներու խօնարհարար կը յանձնարարեմ զայն իբր լաւագոյն մեթոտ: Քարոզդ գրէ՛: Ձեռագիրը բեմը տանիս կամ չտանիս, քարոզը թող գրուած ըլլայ: Եթէ հետորական տաղանդ չունիս,

քարոզդ գրէ եւ ձեռագրէն կարդա, որպէս զի սորվիս նաեւ առանց ձեռագրի խօսիլ: Եթէ հետոր ծնած ես, նոյն իսկ այդ պատճառով պէտք ունիս քարոզը գրելու: Գրելու վարժութիւնը լեզուն կ'ապահովագրէ ճապաղութեան եւ կրկնաբանութեան դէմ: Միտքը կ'ամփոփէ: Խորհուրդը կը յստակէ: Բառամթերքը կը ճոխացնէ: Ոճը կը գեղեցկացնէ: Խօսքին եւ խօսուածքին ճշգրտութիւն կուտայ:

* * *

Եթէ կարենայի վերսին երիտասարդանալ, ընթերցանութեանս որակը պիտի ուղէի բարեփոխել: Լրագրի ժամանակէն առնելով մատեանի վրայ պիտի բարդէի: Օրաթերթս քիչ պիտի կարդայի. շաբաթաթերթը վեր պիտի դասէի քան օրաթերթը. ամսաթերթը՝ քան շաբաթաթերթը. եռամսեայ պարբերաթերթը՝ քան ամսաթերթը. գիրքը՝ քան պարբերաթերթը: Դասական գրականութեան աւելի ժամանակ պիտի տայի: Հին ըլլայ կամ նոր, բանաստեղծութիւն թէ արձակ, քրիստոնէական կամ հեթանոսական, խորհուրդի եւ գրիչի մեծ վարպետներուն երկերը—Մեծ Գրքերը—աւելի շատ պիտի կարդայի: Կրօնական մատենագրութեան մէջ՝ Նախանիկիական Հայրապետներուն հետ աւելի մօտէն պիտի ծանօթանայի: Հայաստանեայց Եկեղեցիին

պատմութիւնը եւ անոր գրականութիւնը
մասնաւորապէս պիտի ուսումնասիրէի:

* * *

ԲԵՄԱԿԱՆ նիւթերու մէջ մէկ բարե-
փոխում պիտի մտցնէի: Յարզ քարոզե-
րու մեծագոյն կոտորակը հոգեւոր-նե-
րնչի նիւթերու չուրջ եղած են՝ բարոյագի-
տական նիւթերը առաւել կամ նուազ մեկու-
սի պահելով: Ենթադրած եմ թէ եթէ ուն-
կընդիրը Աստուծոյ մօտ բերեմ հոն ձգեմ,
անոր եղբայրակցական յարաբերութիւննե-
րը ինքնաբերաբար պիտի շտկուին: Ուս-
տի ներքին կեանքի վրայ, սրտի փոփոխու-
թեան վրայ, աստուածամերձ շփումի վրայ,
չափ ծանրացած եմ: Այդ սխալ մը չէր:
Միայն թէ առ Աստուած պարտաւորու-
թեանց վրայ ծանրացած ատենս առաւել
կամ նուազ անտեսեցի առ Մարդ պարտաւո-
րութիւնները: Ապաշխարութեան վրայ,
հաւատքի վրայ, Սուրբ Հոգիին վրայ, Ա-
ղօթքի վրայ նուազ խօսելու չէի. միանգա-
մայն՝ ճշմարտախօսութեան վրայ, ուղղա-
մտութեան վրայ, անկեղծութեան վրայ,
ներողամտութեան վրայ, փափկանկատու-
թեան վրայ, մէկ խօսքով՝ մարդկային հա-
սարակ բարոյականութեան վրայ բաւակա-
նէն նուազ խօսեցայ: Վերջին տարիներու
մէջ արթնցայ տեսնելու թէ Յիսուսի Լերան
Քարոզը մեծ աստիճանով բարոյագիտական

առաջներէ կը բաղկանայ, նաեւ թէ Պօղոս
Առաքեալը իր թուղթերուն մէջ երկնաւոր-
ներուն օրհնութիւնները նկարագրելէ յե-
տոյ՝ յանկարծ գետին կ'իջնէ եւ քրիստոնէ-
ին բարոյական նկարագիրը կը գծէ՝ խրատ
խրատի վրայ, հրաման հրամանի վրայ,
քիչ մը հոս, քիչ մը հոն պատուէրներ կու-
տակելով: Եթէ կարենամ վերստին երիտա-
սարդանալ, բեմս նորէն պիտի պանծացնէր
չնորհքը եւ ճշմարտութիւնը որ 'ի ձեռն Յի-
սուս Քրիստոսի եկաւ, միանգամայն հրա-
տարակելով օրէնքը որ 'ի ձեռն Մովսիսի
տրուեցաւ: Քանզի կը տեսնեմ թէ Քրիստո-
նէական Աւետարանին մէջ Տասնաբանեային
ալ տեղ վերապահած է Աստուած:

* * *

ԱՍՈՐ հետ մերձ աղերս ունի եկեղեցւոյ
անդամակցութեան հարցը: Սիրական մե-
թոտս եղած է քանտիտան ներքին-հոգեւոր
փորձառութեան շուրջ քննելով ստուգել թէ
Վերստին Միտնդի կամ Դարձի փորձառու-
թիւնը ունեցա՞ծ է, եւ եթէ ունեցած է, ան-
պայման զայն ներս առնել: Այդ մեթոտը
չպիտի ուզեմ լքել: Յաւելուածաբար պի-
տի ուզեմ անոր կցել եկեղեցիին հին մեթո-
տը որ դժբաղդաբար չարաչար գործածուած
է՝ գրեթէ զայն գործնականապէս անօգուտ
դարձնելու աստիճան: Ըսել կ'ուզեմ դրոշմի

(Confirmation) մեթոտը: Փոխանակ սպասելու որ մարդիկ բեմին քարոզութեան տակ կամ Արթնութեան ժողովներու մէջ դարձի գալով իրենք Գան եկեղեցիին դուռը բաղխել, ես ինքս անոնց պիտի երթամ, մանաւանդ մատաղահասակ եղողներու. նորընծաներու կարգեր պիտի կազմեմ. զանոնք մեթոտաւոր կերպով պիտի հրահանգեմ կրօնքի ճշմարտութեանց եւ բարոյական սկզբունքներու մասին. զանոնք պիտի համոզեմ եկեղեցիին անդամակցելու. եւ եկեղեցին անոնց կրթարան պիտի շինեմ ուր անոնք թէ՛ հաւատաւոր, թէ՛ գործելու, թէ՛ աղօթքի, թէ՛ նկարագրի օրէնքները սորվին:

* * *

ՊԱՇՏՕՆԵՈՒԹԻՒՆՍ, ո՛չ բոլորովին, բայց գերազանցապէս Հայափակ եղած է: Արտաքին Միսիոնարութեանց, մասնաւորապէս Ամերիկեան Պորտի գործին, հաւատացող եղած եմ: Անով հետաքրքրուած եմ. անոր տուած եմ. անոր մասին քարոզած եմ: Այսու ամենայնիւ, ուշս եւ ոյժս մեծաւ մասամբ մէկ ազգի մէջ աւետարանչութեան նուիրուեցան: Հայրենիքը չըջապատող հեթանոս ազգին բաժին մը չհանուեցաւ: Իմ, որպէս Հայ պաշտօնակիցներու, գործը եղաւ Հայը փրկել: Իմացա-

կանապէս փրկել՝ դաստիարակութեամբ, հոգեւորապէս փրկել՝ աւետարանով. փրկելէ՛լ, բայց միայն Հայը փրկել: Ոչ-Հայու փրկութիւնը ծրագրին մէջ չմտաւ: Անոնք մեր աչքին անփրկելի երեւցան: Եւ թերեւս այդպէս էին. եթէ ամէն ջանք թափէինք իսկ, հաւանականաբար պիտի մնային վայրագ, վատ, առեւի: Այսու ամենայնիւ ցուրտ իրականութիւնը կը մնայ թէ զանոնք իրենց ստորնութենէն վեր քաշելու լուրջ փորձ մը չըրինք: Մենք ազնուացանք. անոնք մնացին անասնային մակարդակին վըրայ, եւ վերջապէս գազաններ դարձան՝ մեզ ուտող: —Եթէ կարենայի նոյն պարագաներու տակ քարոզչական ասպարէզը անգամ մը եւս մտնել, պիտի ուզէի փորձ մը ընել: Յիսուս իր աշակերտները առաքեց Հրէաստան եւ Սամարիա եւ մինչեւ ՚ի ծագս աշխարհի: Մեր Հրէաստանը՝ Հայութիւնն է. մեր Սամարիան՝ Մահմետականութիւնն է. մեր ի ծագս աշխարհին՝ Կռապաշտութիւնն է:

Գ.

ԱՐԴ ուղերձին վերջին մասին կուգամ, այսինքն՝ այն տեսակ բաներ որոնք ինծի գոհունակութիւն տուած են, եւ զորոնք անփոփոխապէս պիտի ուզէի կրկնել:

* * *

Իբր կեանքիս ասպարէզ Աւետարանի պաշտօնէութիւնը ընտրեցի: Ո՛չ որովհետեւ ուրիշ ընտրութիւններ անկարելի էին: Ուսուցիչներէս մէկը՝ որ յետոյ եկեղեցիին մէջ ծուխս եղաւ եւ որ հօրս հովուական կենցաղը մօտէն դիտած էր, «Եթէ, ըսաւ օր մը, հօրդ քաշած տառապանքները տեսած ըլլայիր, կը վախնամ չպիտի ընտրէիր պաշտօնէութիւնը եւ այսօր իմ հովիւս չպիտի ըլլայիր»: Կ'եզրակացնեմ թէ հօրս կանուխ մահը մաս կազմեց նախախնամական տնօրինութեան որ ծրագրած էր որ անոր արուեստին հետեւիմ: Ուսուցչութիւն, բժշկութիւն, փաստաբանութիւն, վաճառականութիւն—չընտրեցի. եւ Աւետարանի պաշտօնեայի համեստ թոշակը եւ ծանր լուծը ընտրեցի: Չեմ գղջար: Եթէ երկրորդ անգամ պատեհութիւն գար, միեւնոյն ընտրութիւնը պիտի ընէի:

* * *

ԲԱԶՈՒՄ Աստուածաբանական Վարժարաններէն ընտրեցի Եէյլ Համալսարանին ճեմարանը: Ընտրութենէս բոլորովին գոհ եմ: Այդ օրէն իվեր բազում ճեմարաններու հետ ծանօթացած եմ: Իրարու շատ աննման, ամէնն ալ լաւ են. սակայն ո՛չ մէկու հանդիպած եմ որ ինծի ըսել տուած է՝ «Երանի թէ Եէյլի տեղ հոս եկած ըլլայիր»:

ԿԵԱՆՔԻՍ ամէնասուր ճգնաժամը 46 տարի յառաջ եկաւ երբ Նիւ Ինկլէնտի մի ժողովական եկեղեցիին մէջ 2½ տարի Ամերիկեան պաշտօնէութեան ճաշակը առնելէս ետքը՝ խղճի ատեանին առջեւ ներկայացայ ստուգելու համար թէ Քրիստոսի ձայնը ինծի ո՞ր կողմէն կը հնչէ,—Ամերիկայէ՞ արդեօք ուր առջեւս հրապուրիչ ասպարէզ մը բացուած կը տեսնէի, թէ Կիլիկեան Հայաստանէ՛, որմէ ժառանգած էի մորթս եւ ուղեղս: Երկու ճամբաներուն դժուարագոյնը ընտրեցի: Հայութիւնը եղաւ այն օր, եւ անկէ ի վեր եղած է, գործունէութեան դաշտս: Կը հաւատամ որ ընտրութեան մէջ ՚ի վերուստ առաջնորդուեցայ: Դժուարին ուղեւորութիւն մը եղաւ հետեւանքը: Բայց եթէ վերստին ընտրութիւն մը կարելի ըլլար, ճիշդ նոյն բանը պիտի ընէի ինչ որ 1892-ին ըրինք Տէրօյը շնորհքով: Վերջին երկու բառերը երկիւղած գիտակցութեամբ կ'արտասանեմ: Արդարեւ Տէրը շնորհք տուաւ երիտասարդ քարոզիչին եւ անոր խօսեցեալին (Ամերիկուհի մը) որոնք խորհրդակցաբար ուխտեցին պարտականութիւնը գերադասել քան հաճոյքը: Մովսէսի մասին գրուած է թէ «Լաւագոյն սեպեց Աստուծոյ ժողովուրդին հետ չարչարուիլ քան թէ մեղքին ժամանա-

կաւոր զուարճութիւնը վայելել. եւ աւելի մեծ հարստութիւն սեպեց Քրիստոսի նախատինքը քան թէ Եդիպոսի գանձերը, վասն զի դիտելով կ'սպասէր վարձքի հատուցումին»։ Այդ խօսքը չափով մը հասկընալու մեզ արժանի սեպեց Տէրը։

* * *

ԱԻՅՏԱՐԱՆԻ պաշտօնեայ մը բարդ ծրարագիր ունի։ Պարտի քարոզել, պարտի հովուել, պարտի կաղմակերպել, պարտի գրել, եւ այլն։ Խիստ քիչ մարդիկ չորս եւ աւելի հանգամանքները հաւասար յաջողութեամբ կրնան 'ի գլուխ հանել։ Բարեբաղդ է այն որ չորսին երկուքը կրնայ ընել։ Ընդհանրապէս պերճախօս քարոզիչը աղքատ հովիւ եւ խեղճ կաղմակերպիչ կ'ըլլայ. կամ հաւատարիմ հովիւը աղքատ քարոզիչ եւ աղքատագոյն գրիչ կ'ըլլայ. կամ քաջ կաղմակերպիչը խեղճ բեմբասաց եւ անհոգ հովիւ կ'ըլլայ։ Ուստի Աստուծոյ մարդը, քանի որ ամենայն յամենայնի չկրնար ըլլալ, չորսին մէջէն հատ մը իբր աւագ կոչում կ'ընտրէ եւ միւս երեքին երկրորդական տեղ կուտայ։ Անձիս համար խօսելով, ես բեմը ընտրած եմ։ Աւագ գործս կը նկատեմ «Բանին Սպասաւորութիւնը»։ Հովուական ծառայութեան ամէն օր բաժին կը հանեմ։ Բեմէս զուրս քարոզելու, դասախօսելու,

բանախօսելու ժամանակ կուտամ։ Բայց անձիս թո՛յլ չեմ տար մոռնալ թէ առաջին եւ վերջին գործս եկեղեցիիս բեմն է, եւ թէ ուրիշ ինչ ալ ընեմ՝ ամէնը այս մէկ նպատակին ստորադաս եւ հարկատու համարելու է։ Ուտել եւ խմել, կարդալ եւ գրել, աշխատութիւն եւ պարապոյթ, գործ եւ քուն, առանձնութիւն եւ ընկերային չփում, ամէնը մէկ նպատակակէտի պարտի ուղղուիլ։ Բեմը զբաղումներուս մէջ անմրցելի պահել պէտք է։

Քարոզութիւնը եւ բեմբասացութիւնը կը ջանամ մտքիս մէջ անջատ եւ անչփոթ պահել։ Քարոզիչը կրնայ բեմբասաց չըլլալ։ Բեմբասացին շատ դիւրին է քարոզիչ չըլլալ։ Բեմը պատգամի տեղն է։ Քարոզիչը պատգամաբեր մարդն է։ Հռետորական արուեստը առ լաւագոյնն անոր գործիքն է։ Քարոզիչը՝ ամէն անգամ երբ կը խօսի, բա՛ն մը ըսելու է։ Աղուոր ձայն, անթերի առողջանութիւն, բանաստեղծական բարբառ, յուզիչ բառեր,—ասոնք չեն քարոզը։ Քարոզը պատգամն է։ Այս է մեծ եւ առաջին պատուիրան։

Եւ երկրորդը՝ նման սմին. այսինքն՝ բեմը իր խօսածը ապրելու է։ Հովիւը խօսելու չէ ինչ որ ինքը չկամիր ապրիլ։ Ամպիոնին ձայնը եւ քարոզիչին բարձն ու վար-

քը միեւնոյն եղանակը պարտին նուագել: Փօլ Մուտի, Մեծ Աւետարանիչին որդին, իր հօրը մասին կ'ըսէ. “What he preached was far less than what he lived.” Սքանչելի՛ վկայութիւն: Քարոզիչին ամենազօռաբերին գործը ահա հո՛ւ է: Այնպէս ապրիլ եւ այնպէս խօսիլ որ քարոզը իր փորձառութենէն բղխի եւ իր փորձառութեամբը ապացուցուի: Ուստի միշտ սրտիս մէջ կը յեղձեմ թէ ամպիոնս ժողովուրդիս պատգամաբեր ըլլալու է եւ թէ նկարագիրս ամպիոնիս հետ ներդաշնակաբար խօսելու է:

Կոչումիս վսեմութիւնը հետզհետէ աւելի յատակ, երբեմն ճնշիչ, գիտակցութեամբ մը կ'զգամ: Անոր չափ մեծ, վեհ, պատասխանատու, դիւցազնական պաշտօն մը չեմ ճանչնար: Աստուծոյ փառք կուտամ որ զիս արժանի սեպած է իր Որդւոյն աւետարանը քարոզելու: Եթէ կարենայի յիսուն տարի երիտասարդանալ, միեւնոյն ընտրութիւնը պիտի ընէի:

* * *

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ Առաքելական Եկեղեցին միշտ ջերմ սիրոյս առաքիլայ եղած է՝ որովհետեւ նա Կաթողիկէ Տիեզերական Քրիստոնէութեան մաս կը կազմէ. որովհետեւ նա իր երկար պատմութեան մէջ Հայ ժողովուրդին պահապան հրեշտակ եղած է. որովհետեւ նա այսօր ազգիս մեծազոյն

հատուածին եկեղեցին է. որովհետեւ՝ եթէ Աստուած մի՛ արասցէ, նա գոյութենէ դադարի՝ ուրիշ կրօնական մարմին մը չկայ որ անոր տեղը կրնայ բռնել եւ անոր փրկարար դերը շարունակել. որովհետեւ նոյն իսկ անոր հաղորդութենէն զատուած զաւակները անոր երախտապարտ են կրօնական ճշմարտութեանց եւ բարեպաշտ սովորութեանց համար զորոնք իրենց հետ առած տարած են: Այսչափը կը բաւէ իբր արդարացում երբ կը համարձակինք Հայաստանեայց Եկեղեցին կոչել Մայրենի Եկեղեցին: Հոլուական կեանքիս բովանդակ շրջանին մէջ թէ՛ անձիս, թէ՛ ժողովուրդիս կողմէն անոր հանդէպ ակնածութեան, յարգանքի, եւ սիրոյ կեցուածքը բռնած եմ: Իմ մեծ հայրս անոր մէջ Աւագ Քահանայ էր: Իմ հայրս մեծ հաւանականութեամբ հօրը քայլերուն պիտի հետեւէր՝ եթէ Հայ Բողոքական շարժումէն ներշնչուելով չբաժնուէր անոր հաղորդութենէն, որուն համար սուղ գին վրձարեց ընտանիքէն եւ եկեղեցիէն սաստիկ հալածանք կրելով: Նոր համոզումները վերջապէս զինք առաջնորդեցին Աւետարանի պաշտօնէութեան որու լուծին տակ հանդեաւ ի Տէր:

Հայաստանեայց Եկեղեցիին հետ յարաբերութեանցս մէջ կրկնապատիկ համո-

զուժ մը անբաժանելի առաջնորդս եղած է, — թէ Եկեղեցին պարտի կանգուն մնալ իբր չայ ժողովուրդին ասնտուն եւ դայեակ, եւ թէ որպէս զի այդ փրկարար դերը կատարուի՝ եկեղեցին Աւետարանին ոգւոյն եւ ժամանակին պահանջներուն համեմատ բարեկարգուելու անհրաժեշտ պէտք ունի: Ես ինքս չայ Բողոքական Եկեղեցիին կազմը եւ ձեւը, պաշտօնէութիւնը եւ պատգամը, կը ջատագովեմ անո՛ր համար որ Մայրենի Եկեղեցիին բարեկարգութեան գործին մէջ մեծ մղիչ ոյժ կը ճանչնամ չայ Բողոքականութեան ուրոյն գոյութիւնը: Քսանեւեթը տարի յառաջ Ամերիկայի չայ Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովին մէջ սապէս արտայայտուեցայ. «Այսօր ի՞նչ պէտք է ըլլայ մեր դիրքը իբր չայ Աւետարանական համայնք: Զէ թէ ազգին ներողամտութիւնը խնդրելով արտասանել մեր անունը. չէ թէ փափսուքի ճայնով խօսիլ մեր պատմութեան վրայ իբր թէ մեր ծնունդի պարագաներէն կ'ամչնայինք. չէ թէ ետ ետ անխորհուրդ եւ աճապարող քայլեր առնել կարծեցեալ մերձեցում մը ի կատար ածելու համար. հապա աւելի ամրապէս հաստատուիլ այն յատկանշական ճշմարտութեանց վրայ որոնք վերջապէս սկսած են թափանցել Հին Եկեղեցիին ծեսերէն եւ աւանդու-

թիւններէն ներս, նորէն կազմակերպուիլ աւելի կուռ, աւելի կեդրոնացեալ, աւելի գործօն մարմին մը ստեղծելու համար, եւ աւետարանչական նոր թափով մը ներշնչուած աւելի լրջօրէն մատուցանել Աւետարանը մեր սիրելի ազգին որուն ամէն մէկ անհատը, Լուսաւորչական թէ Բողոքական, կարօտը կը քաշէ անոր պատգամին, մինչեւ համայն ազգը Քրիստոսի խօսքով եւ հոգիով տոգորուի, որ ատեն մենք ալ մեր անջատ գոյութիւնը սիրայօժար պիտի լուծենք մեծ մարմինին գոյութեան մէջ»: Այս խօսքերը խօսուեցան Ուսթըր, Մէսսէչուսէց, 1911 Յունիս մէկին: Անոնց տակը պառկող համոզումը այսօր ալ մեր համոզումն է: Կըղերական բոլոր ընթացքիս մէջ անով լուսաւորուած եմ: Եթէ կարենայի յիսուն տարի երկտասարդանալ, միեւնոյն ճանապարհէն պիտի ուզէի ընթանալ*:

* Հայկական առաջին Ջարդին ատեն Մայրենի Եկեղեցիին հետ մտերմաբար շփուելու հազուագիւտ պատեհութիւն մը ունեցայ: Ամբողջ տարի մը եւ աւելի—1895 Դեկտեմբեր 8-էն մինչեւ 1896 Դեկտեմբեր 27—յիսուն եւ հինգ տարբեր Կիրակի օրեր եւ Տօնի օրեր Այնքապի Սբ. Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ Ս. Պատարագի պահուն քարոզել արտօնուեցայ: Եկեղեցին անվերապաօրէն իր բեմը Բողոքական քարոզիչին վստահեցաւ, եւ փոխադարձաբար քարոզիչը բացարձակապէս հաւատարիմ աւանդապահ եղաւ Եկեղեցիին: Տարուան միջոցին մէկ հատ իսկ Լուսաւորչական ընտանիք Բողոքական հօտին չընդունուեցաւ:

ԹՈՂ ներուրի արդ մեր անձնայատուկ
գործելակերպի վերաբերեալ մի քանի
սկզբունքներ մատնանշել:

* * *

Եկեղեցիին հրապարակային պաշտա-
մունքներուն յաջողութեան դադարները կա-
նոնաւոր տեւական ունկընդորութիւնն է քան
թէ պատահական բազմութիւններ: Երկու
հարիւր անգամ ունեցող եկեղեցի մը՝ որ 52
Կիրակի օրեր միջին թուով 100 յաճախող-
ներու կը խօսի, աւելի կը բարգաւաճի քան
նոյն մեծութեամբ ուրիշ եկեղեցի մը որ
Զատիկի Կիրակին 500 հանդիսականներ քա-
շելէ ետքը Կանաչ Կիրակին 50 հոգի միայն
կ'արձանագրէ: Քանզի տարին տասներկու
ամիս քաղցրակարկաջ վազող առուակը ա-
ւելի կ'արգասաւորէ այգին քան երբեմն եր-
բեմն խութող ջրհեղեղը: Հասարակ օրերու
ժողովներու մասին նոյն սկզբունքը կիրար-
կելի է: Ուստի նպատակաւէտ ունեցած եմ
քարոզին եւ աղօթաժողովին եւ ուրիշ ամէն
պաշտամունքներու անդադար յաճախող
ունկնդորութիւն մը ապահովել: Դէպիւ աղօ-
թարան ժողովուրդին տաքը վարժեցնելով
մէջ ջանացած եմ փնտռել եկեղեցիիս յաջո-
ղութիւնը: Ասոր համար է որ խղճմտօրէն
կ'զգուշանամ թերթերու մէջ (նիւթին կամ
խօսողին շուրջ) շոնդալից ծանուցումներ

դնելէ. կատարուած պաշտամունք մը չա-
փազանցեալ նկարագրութիւններով հրա-
տարակելէ. դուրսէն «Տաղանդ» մը ապահո-
վելով անոր անուան շուրջ շքասեղան մը
սարքելէ. տարուան մէջ երեք չորս անգամ
երեւցող բազմութիւն մը փառաւորելէ որ-
պէս թէ եկեղեցիին սովորական ժողովուր-
դը ըլլար այդ. մէկ խօսքով՝ բացարձակ
ուղղամտութենէ ունէ աստիճան չեղող կեր-
պէ կամ միջոցէ հրաժարիլ: Այդ տեսակ
հնարքներ տարակուսելի հանգամանք ու-
նին: Անոնց հետեւող եկեղեցիին, ուշ կամ
կանուխ, բարոյապէս կը առնէ: Երկու կէ-
տերու միջեւ ամենակարճ մէկ միայն գիծ
կայ, Ուղիղ Գիծը: Եկեղեցիին օրէնքը
ճիշտ ուղիղ գիծն է:

Տարիներու փորձառութեամբ գիտեմ
թէ հովիւին վրայ երբեմն ի՛նչ ծանր բեռ
կ'իյնայ: Երբ կը տեսնէ թէ քիչեր ուղիղ
գծին կը հետեւին, եւ թէ շատեր վայրկենա-
կան յաջողութիւն կը հետապնդեն քան թէ
տեւական բարգաւաճում, խիստ կը դժուա-
րանայ ցուցամոլութեան եւ մեծաբանու-
թեան կերպերէն հրաժարիլ: Անձիս համար
խօսելով, երբեմն հաւատքս կը տկարանայ,
բայց ուղիղ ճամբան միշտ կարող եմ տես-
նել, եւ անոր հետեւիլ կը ջանամ: Խօսքին
ձեւը փոխելով, խորհրդանշանս Հողագոր-
ծին Ձին է (Farm Horse) քան թէ Արարա-

կան Նժոյգը: Պարբերաբար հովի արագութեամբ քառասմբակ վազելով չալիտի կրնամ մրցանակը յափշտակել: Հապա օր ըստ օրէ արեւագալէ մինչեւ արեւմուտ արտին մէկ ծայրէն միւսը անընդհատ եւ յուշիկ յուշիկ պիտի քաշեմ արօրը: Not spurts, but steady pull կ'ըսեն Ամերիկացիք. այդ է այս խաղին օրէնքը: Եթէ կարենայի յիսուն տարի երիտասարդեանալ, միեւնոյն կերպը պիտի օրգեգրէի:

* * *

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՍ մէջ առեւտրական յարաբերութիւններս կտրուկ կանոնի մը կը հետեւին: Կանոնս Պօղոս Առաքեալի խօսքն է. «Բնաւ մէկու պարտական մի՛ դրոնուիք»: Ժողովուրդիս պատկանող անձերէ փոխառութիւն չեմ ըներ. եւ եթէ ոք առանց իմ խնդրելուս փոխ տալ առաջարկէ՝ կը մերժեմ: Դրամական փոխառութեան պարագային՝ պանքային կը դիմեմ, ո՛չ երբէք ծուխի մը: Առեւտրական գործառնութեանց միջոցին կը մերժեմ «Ի սէր Պատուելիիս» զեղչ ընդունիլ: Թէ՛ ապրանքի թէ՛ աշխատութեան գինը կը պնդեմ լեցուն—առանց զեղչի—հատուցանել: Եւ ինչո՞ւ այսպէս: Ո՛չ որովհետեւ տազնապ չեմ գիտեր կամ հարուստ եմ: Սուր տազնապներէ անցած եմ. եւ հարստութեանս չափը կրնայ հաս-

կըցուիլ եթէ ըսեմ թէ Income Tax չեմ վըճարեր՝ թէպէտ ամէն տարի անվրէպ ճերմակ թուղթերը կը լեցնեմ: Միակ պատճառաբանութիւնս սա համոզումէ կը ծագի թէ ոեւէ ծուխի դրամապէս երախտապարտ եղող հովիւը իր հոգիի անկախութիւնը վըրայ կուտայ: Հ ո վ իւ ը մարդ է. եւ մարդը՝ կամի կամ չկամի, գիտնայ կամ չգիտնայ, մասնաւոր փափկանկատութեամբ պիտի յարաբերի իր պարտատէր կամ երախտաւոր եղող ծուխին հետ. եւ ուրիշ ծուխեր նախ պիտի կասկածին, յետոյ պիտի գիտնան, եւ վերջապէս ձայնասփիւռով պիտի փսփսան, հովիւին փափկանկատութեան գաղտնիքը:

Գալով եկեղեցիին հետ դրամական գործառնութեանց, կը ջանամ վեհանձն կեցուածք բռնել: Թոշակիս չուրջ սակարկութիւն չեմ ըներ. պահանջկոտ չեմ ըլլար. յաւելում չեմ պահանջեր. ամսագլուխէն առաջ չեմ գանձեր. եթէ վճարումը ուշանայ՝ գանձապահին զեկոյց չեմ խրկեր: Անշուշտ, եկեղեցիին եւ հովիւին միջեւ թոշակին չուրջ որոշ հասկըցողութիւն պէտք է, եւ եկեղեցիին իր վճարումներուն մէջ ճշդապահ ըլլալու է. բայց հովիւը սակարկութեան ձեւերէն եւ պահանջկոտութեան ոգիէն ազատ ապրելու է: This is business, կրնայ

ըսուիլ, որու պատասխանն է՝ No, the Ministry is anything but business. Ապրուստի համար չէ, հացի ճամբայ չէ, առուտուր չէ՝ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը. այլ կոչո՞ւմ է, ի վերուստ կոչում: Եւ դրական կողմին դառնալով, հովիւը իր եկամուտէն արդար կոտորակ մը «հոգեւոր տուրք» տալու է. այո՛, իր եկամուտին համեմատութեամբ ամենէն խոշոր տուողը ինք ըլլալու է: Տալու չնորհքին մէջ որպէս ամէն առաքինութեանց մէջ իր ժողովուրդին առջեւէն քալելու առանձնաշնորհումը ի՛րն է եւ ուրիշի տալու չէ: Անկեղծաբար ջանացած եմ այս կանոնը անձիս կիրարկել, եւ եթէ յետոն տարի՝ կարենայի երիտասարդանալ, ընտրութիւնս միեւնոյնը պիտի ըլլար:

* * *

ՀՈԳԻԻ անկախութիւն բառը առեւտրական դարձանալթիւններէ անդին ալ կիրարկում ունի: Ընկերային ոլորտին մէջ հովիւը, թէպէտ բարեկամներ ունենալու տարրական իրաւունքին մէջ սեւէ մարդու հաւասար է, իրաւունք չունի սակայն անձի մը կամ անձերու հետ այնպէս մտերմանալու որ իր շուրջը յայտնի կամ ծածուկ խմբակ մը բիւրեղանայ՝ որպէս թէ իր շահերը պաշտպանելու կամ իր ծրագիրները յառաջ մղելու խորհրդաւոր պաշտօնով: Թող

թագաւորներ եւ նախագահներ թիկնապահներ ունենան. հովիւը՝ ո՛չ երբէք: Մարդուն բարեկամութիւնները անխառն եւ անշահախնդիր տեսակէն ըլլալու են: Անոր ընկերային շրջանակին մէջ «փալիթիզս» տեղ չունի: Նա թոյլ տալու չէ որ արենակցական կա՛մ հայրենակցական, կա՛մ խնամիական կա՛մ ազգային-քաղաքական, կա՛մ կըրօնա-վարդապետական կա՛մ անձնական-ընկերական կա՛մ ոեւէ ուրիշ տեսակ հատուածային հաշիւներէ դրդուած՝ մարդիկ իր գլխուն շուրջ խմբակցին կամ իրեն հետ ղինակցաբար միացեալ ճակատ պարզեն այսինչի կամ այնինչի դէմ: Նա իր անձնական նախընտրութիւններէն եւ նախապաշարումներէն եւ սէրերէն ըստ կարելոյն մերկանալով, միայն քրիստոնէական ճշմարտութեանց եւ Քրիստոսի շնորհաց կռթնելով, հաւասար արդարութեամբ եւ անխառն սիրով ամէն անձի եւ ընտանիքի ծառայելու է: Մէկ խօսքով, անկողմնակալ մարդ ըլլալու է: Եթէ ո՛չ, իրեն թեր կամ դէմ գիրքեր պիտի բռնուին, թեմին մէջ իրերամարտ խմբակներ պիտի կազմուին, բեմը պիտի կուռի, եկեղեցին կուսակցական մըրցակցութեան ասպարէզ պիտի դառնայ, եւ հովուութիւնը դառնութեամբ պիտի վերջանայ: Այսպէս ուրեմն, Աւետարանի պաշ-

տօնեան իր բարձրագոյն իմաստութիւնը պիտի ապացուցանէ՝ իր ընկերային շփումները չափաւորելով, իր բարեկամները զսպելով, իր թշնամիները սիրելով, ամէն մարդոց հետ անխարդախ արդարութեամբ վերաբերուելով։ Եթէ կարենայի յիսուն տարի երիտասարդանալ, միեւնոյն գործելակերպը նոյնութեամբ պիտի ջատագովէի։

Ե.

ԱՅՍ ուղերձը կը կարգամ խաղաղակա- նի եղերքը Լօս Անկէլէս քաղաքին Հայ Գեթ- սեմանի Եկեղեցիին մէջ (1938) Մայիս 28-ին, Հայ Աւետարանական Միութեան 30րդ տարեկան ժողովին առիթով։ Չար- մանալի զուգադիպութեամբ մը օրը Ձեռ- նադրութեանս տարեդարձն է։ Քառասուն եւ ութը տարի յառաջ այսօր Աւետարանի պաշտօնէութեան ձեռնադրուեցայ Մէսէ- չիւսէց նահանգին Բաւլի գիւղաքաղաքին (1639-ին հաստատուած) First Congrega- tional Church եկեղեցիին մէջ։ Նիւ Ինկլէն- տի տիպար ձեռնադրական ժողովներէն մէկն էր զիս ձեռնադրող եկեղեցական մարմինը, որ կը բաղկանար տասներեօթը դրացի եկե- ղեցիներու հովիւներէն եւ նուիրակներէն եւ յատկապէս հրաւիրուած երեք անհատներէ։ Արարողութեան տպուած փրօկրամին վրայ տասնութէկ անուններ կը կարդացուին։

Օրուան նորընծան ներկայ խօսողն է, իսկ երգեոնահարը նոյն անձը որ այսօր Ֆրէզնօ քաղաքին Պանդխտաց Հայ Ժողովական Ե- կեղեցիին երէցկիւնն է։ Երկու ուրիշ ա- նուններ եւս ողջ են, երկուքն ալ գործէ քաջ- ուած հովիւներ։ Մնացեալները շատոնց հանգչած են իրենց աշխատութիւններէն։

Երբ տարիներու սա հեռաւորութենէն յետս ակնարկ կը նետեմ, սիրտս առ Աստ- ուած փառաբանութեամբ եւ առ Մարդ չը- նորհակալութեամբ կը զեղու։ Դժուարու- թիւններ, անձկութիւններ, վտանգներ, զրկումներ, հիւանդութիւններ, տեղափո- խութիւններ, յուսաբեկութիւններ, պար- տոթիւններ, մահեր, ամէնը եկան. գուն- դագունդ, խիտ առ խիտ, սաստկաբար ե- կան։ Եկա՛ն, բայց ամէնն ալ իրենց հետ բերին Տէրոջը հովանաւորող բազուկին գը- րաւականներ։ Եկան նաեւ դիմադրութիւն- ներ, մաքառումներ, արիութիւններ, յա- ջողութիւններ, յաղթութիւններ, որոնք ա- մէնը կարելի եղան միայն եւ միայն Տէրոջը շնորհքով։ Յաղագս ամենայնի փառք Ա- նոր անուան։

Ահա ետեւ կը տեսնեմ գրեթէ կէս դար երկարող ծառուղի մը։ Երջանիկ տարիներ եղան անոնք։ Եւ բառը ընտրութեամբ կը գործածեմ։ Երջանիկ քարոզիչի եւ հովիւի

կեանքն եղած է իմ անցեալս: Գործին մէն
մի հանգամանքին մէջ երջանկութիւն վայե-
լած եմ: Բեմս բեռ չէ, դահ է: Հով-
ուութիւնը՝ ո՛չ թէ խաչելութիւն, այլ պսա-
կադրութիւն կը թուի աչքիս: Սիրտս կը
ցնծայ եւ հոգիս կը հրճուի՝ մէն մի անգամ
երբ Քրիստոսի վրայ կը խօսիմ եւ Անոր ան-
ուամբ կ'սպասաւորեմ: Եւ երբ, որպէս յա-
ճախ կը պատահի, բերանացի վկայութիւն
մը կամ թղթատարով նամակ մը կ'իմացնէ
թէ ունկնդիր կամ ընթերցող ոմն նոր օրհ-
նութիւն մը ստացած է, անպատմելի խա-
ղաղութիւն մը կը խուժէ ներսս:

Մինչեւ հիմայ հինգ եկեղեցիներէ բաժ-
նուեցայ: Մէն մի անգամ արցունքով. բայց
ո՛չ թէ բարկութեան, կամ սրտաբեկու-
թեան, կամ դառնութեան արցունք, հապա
սիրոյ, քաղցրութեան, բարեկամութեան,
ուրախութեան արցունք:

Աստուած զիս երջանիկ մարդ մը, եր-
ջանիկ ամուսին մը, երջանիկ ծնող մը, եր-
ջանիկ քարոզիչ մը, երջանիկ հովիւ մը ը-
րած է: Իբմէ կ'աղաչեմ որ ամէն աւետա-
րանի պաշտօնեայի նոյն բաղդը, նոյն խըն-
դութիւնը, նոյն առանձնաշնորհը բարեհա-
ճի պարգեւել ՚ի ձեռն Տեառն մերոյ, Յիսու-
սի Քրիստոսի, որոյ անուն օրհնեալ եղի-
ցի յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

P R A Y E R S

*

For the Church.

O GRACIOUS Father, we humbly beseech thee
for thy holy Catholic Church; that thou wouldest
be pleased to fill it with all truth, in all peace.
Where it is corrupt, purify it; where it is in error,
direct it; where in any thing it is amiss, reform it.
Where it is right, establish it; where it is in want,
provide it; where it is divided, reunite it; for the
sake of Him who died and rose again, and ever
liveth to make intercession for us, Jesus Christ,
thy Son, our Lord. AMEN.

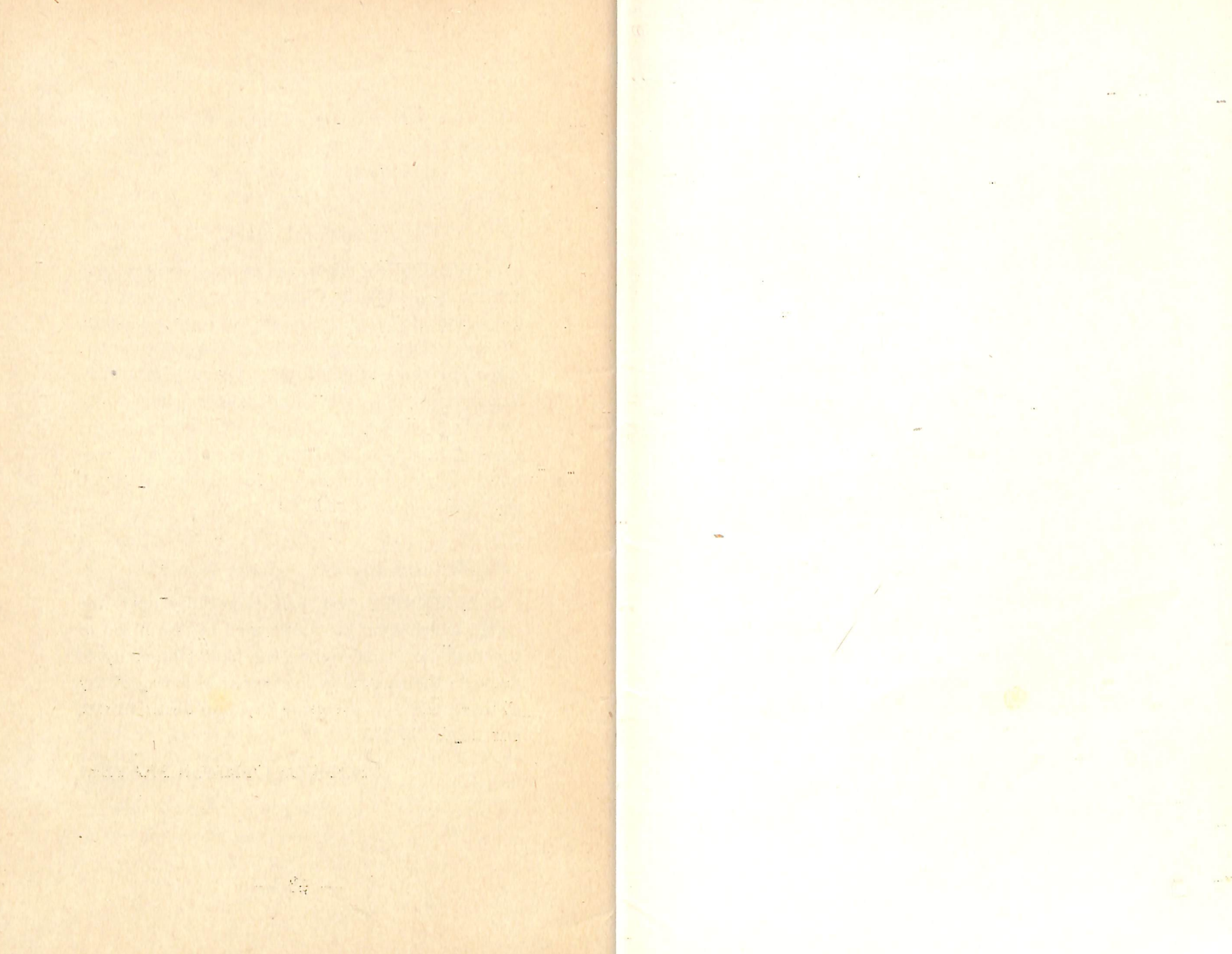
*

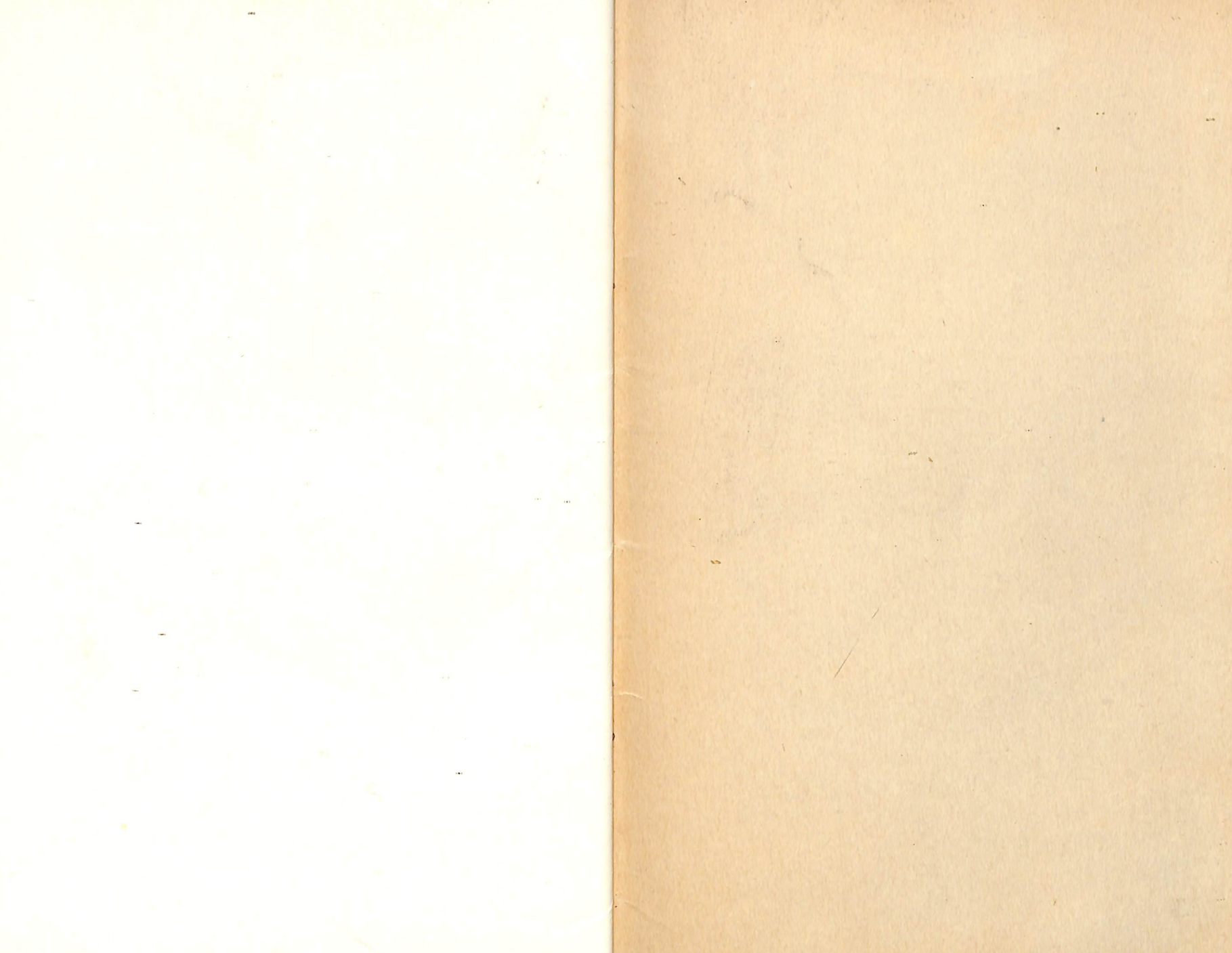
For the Increase of the Ministry.

O ALMIGHTY God, look mercifully upon the
world which thou hast redeemed by the blood of
thy dear Son, and incline the hearts of many to
dedicate themselves to the sacred Ministry of thy
Church; through the same thy Son Jesus Christ,
our Lord. AMEN.

(BOOK OF COMMON PRAYER)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0172968

ԳԻՆ 10 ՍԷՆԹ